

І. С. Нуруллаєв,

доктор юридичних наук, професор

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9658-9432>

ЗАХИСТ ДОВКІЛЛЯ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ: КВАЛІФІКАЦІЯ ШКОДИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Державний університет «Київський авіаційний інститут»
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: nurullaev@ukr.net

Метою статті є розкриття міжнародно-правових механізмів захисту довкілля під час збройних конфліктів та проблем притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за заподіяння екологічної шкоди. Актуальність теми зумовлена масштабними та довготривалими екологічними наслідками сучасних воєн, зокрема збройної агресії російської федерації проти України, що супроводжується знищенням екосистем, забрудненням природних ресурсів і створенням ризиків для екологічної безпеки на регіональному й глобальному рівнях. **Методологічну основу дослідження** становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів, застосування яких забезпечило комплексний аналіз міжнародно-правових механізмів захисту довкілля під час збройних конфліктів: діалектичний метод, формально-юридичний (догматичний) метод застосовано для аналізу змісту міжнародно-правових норм, зокрема положень Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, Римського статуту Міжнародного кримінального суду та Конвенції ENMOD, а також для встановлення юридичних ознак складу воєнного злочину, пов'язаного із заподіянням шкоди довкіллю. **Результати:** у статті проаналізовано еволюцію міжнародного гуманітарного права в частині визнання довкілля самостійною цінністю, що підлягає правовій охороні, а також досліджено зміст і практичну застосовність критеріїв «масштабності», «тривалості» та «серйозності» шкоди, закріплених у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій і Конвенції ENMOD. **Обговорення:** встановлено сучасні міжнародні ініціативи щодо криміналізації екоциду як потенційного самостійного міжнародного злочину та оцінено їх значення для розширення меж міжнародної відповідальності за масштабне знищення довкілля поза контекстом збройного конфлікту. Обґрунтовано можливість підвищення ефективності існуючих механізмів шляхом більш інклюзивного й системного тлумачення чинних норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, з урахуванням сучасних наукових знань про екологічні процеси та кумулятивний характер шкоди.

Ключові слова: міжнародне право; відповідальність; ООН; міжнародна безпека; екологічна шкода; протиправна поведінка; воєнні злочини; екоцид.

Постановка проблеми та її актуальність. Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України спричинила не лише масштабні гуманітарні та інфраструктурні втрати, а й безпрецедентну за обсягами екологічну шкоду. Воєнні дії супроводжуються знищенням екосистем, забрудненням атмосферного повітря, грун-

тів і водних ресурсів, руйнуванням промислових об'єктів підвищеної небезпеки, мінуванням значних територій, підривом об'єктів енергетичної та гідротехнічної інфраструктури, що призводить до довгострокових і кумулятивних наслідків для довкілля. Частина таких наслідків має

трансграничний характер і впливає на міжнародну безпеку, а не лише України.

Масштаб і системність завданої шкоди актуалізують питання ефективності міжнародно-правових механізмів реагування на екологічні наслідки збройних конфліктів. Незважаючи на наявність норм міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права, які передбачають заборону методів ведення війни, здатних спричинити масштабну, тривалу та серйозну шкоду довкіллю, практичні механізми притягнення до відповідальності та відшкодування екологічних збитків залишаються обмеженими. Високі порогові критерії кваліфікації відповідних діянь, складність доведення суб'єктивних елементів складу злочину та відсутність усталеної практики їх застосування знижують ефективність існуючих інструментів.

У цьому контексті особливої ваги набуває потреба у вдосконаленні юридичних механізмів, здатних забезпечити притягнення держави-агресора та відповідальних осіб до міжнародної відповідальності, а також створити дієві правові підстави для відшкодування завданої екологічної шкоди. Проблема полягає у необхідності поєднання норм міжнародного гуманітарного, міжнародного кримінального та міжнародного екологічного права з механізмами репарацій і компенсацій з метою формування комплексної системи правового реагування на екологічні наслідки війни.

Додатково слід наголосити, що актуальність дослідження зумовлена не лише масштабами екологічних втрат, але й необхідністю формування ефективного міжнародно-правового механізму їх документування, оцінки та подальшої компенсації. Відсутність чітких та дієвих юридичних інструментів притягнення держави-агресора до відповідальності за знищення екосистем і забруднення територій створює ризик безкарності та підриває превентивну функцію міжнародного права. Саме тому розроблення та вдосконалення правових механізмів відповідальності й репарацій за екологічні наслідки збройної агресії є не лише теоретичним, а й практично нагальним завданням сучасної правничої науки.

Таким чином, сучасна практика збройних конфліктів, зокрема війна російської федерації проти України, виявила структурні прогалини в міжнародному праві щодо притягнення до відповідальності за масштабне знищення довкілля, що зумовлює нагальну потребу в їх доктринальному осмисленні та нормативному вдосконаленні.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Проблематика охорони довкілля під час збройних конфліктів упродовж останніх років набула виразної міждисциплінарної динаміки та стала одним із напрямів, у межах яких міжнародне гуманітарне право дедалі активніше взаємодіє з міжнародним екологічним правом і міжнародним кримінальним правом. Вагомий внесок у систематизацію наукових підходів забезпечили спеціалізовані тематичні публікації та огляди, зокрема випуски *International Review of the Red Cross*, присвячений захисту довкілля під час збройних конфліктів. Значним нормативно-доктринальним орієнтиром стали Проект принципів щодо захисту довкілля у зв'язку зі збройними конфліктами (PERAC), ухвалений Комісією міжнародного права ООН у 2022 році разом із детальними коментарями. Сучасні публікації розглядають PERAC як спробу подолати фрагментарність регулювання екологічних наслідків війни. Водночас аналітичні матеріали профільних дослідницьких центрів (зокрема щодо позицій держав стосовно PERAC) підкреслюють, що навіть за наявності нормативних орієнтирів ключовою проблемою залишається їх здатність бути трансформованими у практику відповідальності й репарацій.

Окремий кластер сучасних досліджень стосується міжнародної кримінально-правової площини. Тут фокус зміщується на труднощі застосування статті 8(2)(b)(iv) Римського статуту через високі порогові шкоди та складність доведення *mens rea*. У межах цього напряму значну увагу приділено інтерпретаційним підходам, які дозволяють розкрити зміст умислу, а також точніше застосовувати принцип пропорційності з урахуванням довготривалих екологічних ефектів.

Помітним кроком у формуванні практико-орієнтованого підходу стала підготовка та обго-

ворення політики Офісу Прокурора Міжнародного кримінального суду щодо врахування екологічної шкоди в межах застосування Римського статуту. Розроблення відповідного політичного документа засвідчило намір інституції конкретизувати підходи до кваліфікації злочинів, пов'язаних із заподіянням шкоди довкіллю, а також окреслити критерії пріоритетності розслідування таких діянь. У наукових публікаціях підкреслюється, що навіть без внесення формальних змін до тексту Статуту розвиток внутрішньої політики Міжнародного кримінального суду здатний істотно вплинути на практику правозастосування, зокрема через розширене тлумачення існуючих норм та врахування екологічного виміру під час оцінки тяжкості злочину.

Отже, метою цієї статті є комплексний аналіз міжнародно-правових механізмів захисту довкілля під час збройних конфліктів та механізмів притягнення до міжнародної кримінальної відповідальності за заподіяння екологічної шкоди, зокрема через удосконалення тлумачення чинних норм Римського статуту й оцінку перспектив криміналізації екоциду.

Методологічну основу статті становить комплекс загальнонаукових та спеціально-юридичних методів пізнання. У процесі дослідження застосовано діалектичний метод, який дозволив розглянути еволюцію міжнародно-правового захисту довкілля в умовах збройних конфліктів у динаміці розвитку міжнародного гуманітарного та міжнародного кримінального права. Формально-юридичний (догматичний) метод використано для аналізу положень Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Конвенції ENMOD, а також відповідних норм національного законодавства. За допомогою системно-структурного методу здійснено дослідження взаємозв'язку між нормами міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права в частині захисту довкілля. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення міжнародних стандартів із національними підходами до криміналізації екоциду, зокрема на прикладі законодавства України. Метод тлумачення правових норм (зо-

крема системного та телеологічного тлумачення) використано для обґрунтування можливості більш інклюзивного розуміння критеріїв «масштабності», «тривалості» та «серйозності» шкоди, а також для аналізу змісту суб'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 8(2)(b)(iv) Римського статуту. Крім того, у дослідженні застосовано елементи міждисциплінарного підходу, що передбачає врахування сучасних наукових знань у сфері екології, кліматології та оцінки екологічних ризиків з метою більш обґрунтованої юридичної інтерпретації наслідків воєнного впливу на довкілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі становлення та подальшої еволюції міжнародного гуманітарного права довкілля поступово було визнано самостійною цінністю, що потребує правового захисту навіть в умовах збройного протистояння. Сучасні нормативні механізми, зокрема положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду, передбачають криміналізацію заподіяння шкоди природному середовищу під час воєнних дій. Водночас надмірно високі порогові критерії притягнення до відповідальності ускладнили практичне застосування відповідних норм та обмежили можливості забезпечення реальної відповідальності на практиці.

На цьому тлі набувають розвитку ініціативи, спрямовані на формування ширшого визначення екологічних правопорушень у контексті війни. Посилення відповідальності за злочини проти довкілля потребує не лише активнішого впровадження вже існуючих правових інструментів, але й переосмислення та розширеного тлумачення складу відповідного воєнного злочину, закріпленого у Римському статуті, з метою забезпечення більш ефективної реалізації відповідних правових норм.

Подальше дослідження означеної проблематики зумовлює необхідність системного аналізу чинних міжнародно-правових норм, які закріплюють стандарти охорони довкілля в умовах збройного конфлікту та визначають межі допустимої воєнної діяльності. Так, Додатковий протокол I до Женевських конвенцій став першим універсальним договірним актом, у якому захист природного середовища був безпосередньо

інкорпорований до структури міжнародного гуманітарного права [4]. Ним встановлено заборону застосування методів і засобів ведення війни, які мають на меті або можуть спричинити масштабну, тривалу та серйозну шкоду природному середовищу. Окремо нормативно закріплено імперативну заборону здійснення нападів на довкілля у формі репресалій, що свідчить про поступове утворення автономної охоронюваної цінності довкілля.

Вказані положення сформували базові кількісно-якісні критерії кваліфікації екологічної шкоди як міжнародно-протиправної поведінки та потенційно кримінально каранної: масштабність, тривалість і серйозність. Водночас попри їхнє фундаментальне значення, змістовне наповнення цих категорій досі залишається фрагментарним і позбавленим чіткої уніфікації в міжнародній правозастосовній практиці.

Категорія «масштабності» у доктринальному тлумаченні зазвичай співвідноситься з ураженням території площею у кілька сотень квадратних кілометрів. Критерій «тривалості» характеризується ще більшою варіативністю інтерпретацій: у межах Конвенції про заборону воєнного або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 року (Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques, надалі також - ENMOD) він може охоплювати період від кількох місяців до одного року, тоді як у ширшому міжнародно-правовому контексті висловлюється позиція щодо необхідності збереження негативних наслідків упродовж десятиліть (орієнтовно від десяти до тридцяти років) [2]. Загально-визнаним є підхід, відповідно до якого короткочасні або тимчасові ушкодження, зокрема спричинені звичайними артилерійськими обстрілами, не підпадають під зазначений стандарт. Проте під час юридичної оцінки слід враховувати не лише тривалість безпосереднього фізичного впливу, а й часовий горизонт опосередкованих наслідків, включно з довгостроковими ризиками для життя та здоров'я населення.

Що стосується критерію «серйозності», то в розумінні Конвенції ENMOD він передбачає наявність істотного або значного порушення чи

заподіяння шкоди людському життю, природним і економічним ресурсам або іншим матеріальним цінностям. Таким чином, ідеться про такий рівень екологічного ураження, який виходить за межі звичайних побічних наслідків воєнних дій та набуває системного, суспільно небезпечного характеру.

Римський статут Міжнародного кримінального суду передбачає можливість кваліфікації заподіяння шкоди довкіллю як воєнного злочину в межах міжнародного кримінального права. Відповідно до пункту (b)(iv) частини 2 статті 8 Статуту воєнним злочином визнається умисне здійснення нападу за умови усвідомлення того, що такий напад спричинить побічні втрати серед цивільного населення, поранення цивільних осіб, пошкодження цивільних об'єктів або масштабну, тривалу й серйозну шкоду природному середовищу, яка буде явно надмірною порівняно з конкретною та безпосередньою загальною військовою перевагою, що очікується [8].

Зазначене положення зберігає кількісно-якісні критерії оцінки шкоди довкіллю (масштабність, тривалість і серйозність), однак у той же час ускладнює конструкцію складу злочину шляхом запровадження додаткових елементів. Зокрема, підвищено стандарт суб'єктивної сторони (*mens rea*): для притягнення до відповідальності необхідним є доведення не лише факту завдання шкоди, а й наявності умислу та усвідомлення особою неминучості або високої ймовірності настання відповідних наслідків. Така конструкція істотно звужує практичні можливості застосування цієї норми. У межах юрисдикції Міжнародного кримінального суду зазначене положення досі не було використане, що, ймовірно, зумовлено надзвичайно високим порогом доведення як об'єктивних, так і суб'єктивних елементів складу злочину [1].

Водночас національні правові системи та нормативні документи військового характеру багатьох держав, а також акти міжнародних організацій містять заборону застосування методів і засобів ведення війни, здатних спричинити масштабну, тривалу та серйозну шкоду природному середовищу. У ряді держав, зокрема в Італії та Україні, використання таких методів визнається протиправною поведінкою незалежно від

доведення спеціального наміру заподіяти відповідну шкоду, що свідчить про формування більш суворого підходу до охорони довкілля в умовах збройного конфлікту на національному рівні [9].

З огляду на обмежену ефективність чинних механізмів притягнення до відповідальності за екологічну шкоду під час збройних конфліктів у міжнародному правовому дискурсі активізувалися ініціативи, спрямовані на концептуальне розширення підходів до криміналізації посягань на довкілля.

У 2021 році Незалежна експертна панель, скликана міжнародною неурядовою організацією Stop Ecocide International (надалі також - SEI), запропонувала новаторське визначення поняття «екоцид». Відповідно до цієї дефініції екоцид охоплює протиправні або свавільні дії, вчинені з усвідомленням того, що вони з великою ймовірністю спричинять серйозну та водночас масштабну або тривалу шкоду довкіллю. Запропонований підхід супроводжується також деталізованим тлумаченням ключових термінів, що має на меті забезпечити їхню правову визначеність та практичну застосовність [6].

Імплементация такої концепції означала б істотне розширення меж міжнародної кримінальної відповідальності за шкоду довкіллю, виходячи за рамки виключно збройних конфліктів. Це створило б передумови для притягнення до відповідальності не лише державних акторів, але й представників корпоративного сектору за незаконне забруднення, масштабну вирубку лісів та інші форми екологічно руйнівної діяльності.

9 вересня 2024 року Вануату, Фіджі та Самоа офіційно ініціювали розгляд питання про включення екоциду до переліку міжнародних злочинів, передбачених Римським статутом, як п'ятого самостійного складу злочину, спираючись саме на визначення, запропоноване SEI [10]. Визнання екоциду окремим міжнародним злочином могло б стати ефективним правовим механізмом реагування на серйозні екологічні правопорушення незалежно від наявності міжнародного збройного конфлікту, що принципово відрізняється від нинішньої конструкції во-

енного злочину, закріпленої у статті 8(2)(b) Римського статуту.

Попри беззаперечну прогресивність і нормативну привабливість ініціативи щодо міжнародної криміналізації екоциду, а також її значний трансформаційний потенціал для розвитку міжнародного кримінального права, її включення до Римського статуту на сучасному етапі може супроводжуватися суттєвими політико-правовими труднощами. Частина держав-учасниць може виявляти обережність, зокрема через занепокоєння можливим розширенням стандартів суб'єктивної сторони злочину (*mens rea*), що здатне знизити поріг притягнення до відповідальності. Додатковим чинником стримування може бути ризик поширення потенційної кримінальної відповідальності на керівників великих транснаціональних корпорацій, діяльність яких становить системоутворюючий елемент національних економік. У цьому контексті питання екоциду виходить за межі суто кримінально-правової площини й торкається балансу між економічним розвитком, суверенітетом держав та екологічною безпекою.

Водночас спостерігається стійка тенденція до зростання підтримки ідеї криміналізації екоциду на глобальному рівні. Ініціатива отримала потужний імпульс з боку міжнародних екологічних рухів, правозахисних організацій та академічної спільноти, що сприяє формуванню нової нормативної культури відповідальності за масштабну шкоду довкіллю. Станом на 27 січня 2025 року п'ятнадцять держав прямо передбачили кримінальну відповідальність за екоцид у національному законодавстві, причому в окремих правопорядках така відповідальність поширюється і на діяння, вчинені поза контекстом збройного конфлікту. Це свідчить про поступове відокремлення екоциду від виключно воєнної парадигми та його сприйняття як самостійної категорії міжнародно-протиправної поведінки.

Важливим регіональним кроком стало ухвалення Європейським парламентом Директиви 2024/1203, яка визнає особливо тяжкі екологічні правопорушення кримінально караними та концептуально наближається до розуміння екоциду як окремого складу злочину [3]. Показовим є також приклад України: стаття 441 Криміналь-

ного кодексу України визначає екоцид як масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосферного повітря або водних ресурсів, а також інші дії, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Відповідно до Кримінального кодексу України таке протиправне діяння карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років, а отже, є особливо тяжким злочином [11]. Наявність такої норми в національному праві демонструє, що ідея криміналізації найбільш небезпечних посягань на довкілля вже отримала нормативне закріплення поза межами міжнародного кримінального судочинства.

У сукупності ці тенденції вказують на формування поступового міжнародного консенсусу щодо необхідності посилення кримінально-правових механізмів захисту довкілля. Навіть якщо внесення змін до Римського статуту потребуватиме тривалих міждержавних переговорів, розширення національної практики та регіонального регулювання може відіграти стимулюючу роль у подальшій еволюції міжнародного права.

Паралельно з цим уже сьогодні можливе підвищення рівня відповідальності шляхом більш системного й поглибленого тлумачення чинних норм міжнародного гуманітарного та кримінального права. Зокрема, збереження критеріїв масштабності, тривалості та серйозності як єдиного нормативного комплексу не виключає їхнього науково обґрунтованого та контекстуалізованого застосування. Їх оцінка має ґрунтуватися не лише на формально-кількісних показниках, а й на сучасних знаннях про екологічні процеси, кумулятивний характер екосистемних порушень, кліматичні ризики та кумулятивний і синергічний характер екологічної шкоди. Такий підхід дозволив би враховувати довгострокові, відкладені та непрямі наслідки воєнного або іншого масштабного антропогенного впливу на екосистеми, що в підсумку сприятиме більш адекватній юридичній кваліфікації екологічної шкоди та посиленню міжнародної відповідальності.

Крім того, пункт (b)(iv) частини 2 статті 8 Римського статуту встановлює підвищений стандарт доказування суб'єктивної сторони, оскі-

льки вимагає доведення того, що особа умисно здійснила напад, усвідомлюючи неминучість або високу ймовірність настання заборонених наслідків, зокрема масштабної, тривалої та серйозної шкоди довкіллю. Така конструкція повинна тлумачитися у світлі статті 30 Римського статуту, яка закріплює загальне правило щодо наявності умислу та усвідомлення факту заподіяння шкоди як обов'язкових форм вини, якщо інше прямо не передбачено. Відповідно, для притягнення до відповідальності необхідно встановити, що особа не лише об'єктивно спричинила шкоду, а й усвідомлювала фактичні обставини, які робили настання такої шкоди очевидним або практично неминучим.

З огляду на складність екологічних процесів та часто відкладений характер негативних наслідків, буквальне тлумачення цієї норми може істотно звужити сферу її застосування. Саме тому обґрунтованим видається розвиток більш деталізованих підходів до визначення змісту *mens rea* щодо екологічних злочинів. У доктрині звертається увага на можливість врахування концепції свідомого ігнорування ризику (*willful blindness*) як форми усвідомлення факту заподіяння шкоди. Зокрема, доктор Метью Джілллет аргументує, що безпідставна відмова від проведення оцінки впливу на довкілля перед плануванням або здійсненням воєнної операції може свідчити про навмисне уникнення отримання інформації щодо потенційних екологічних наслідків. За певних обставин така поведінка може бути кваліфікована як усвідомлене прийняття ризику, що відповідає вимогам статті 30 Римського статуту щодо знання про настання наслідків у звичайному перебігу подій [5].

Додаткове юридичне обґрунтування можливості більш гнучкого тлумачення міститься також у системному зв'язку статті 8(2)(b)(iv) із загальними принципами міжнародного гуманітарного права, зокрема принципами обережності та запобігання надмірній шкоді. Обов'язок сторін конфлікту вживати всіх можливих запобіжних заходів для мінімізації шкоди цивільному населенню та цивільним об'єктам логічно поширюється і на довкілля як об'єкт охорони. Відтак невиконання належних процедур оцінки ризиків може розглядатися як порушення стандарту на-

лежної обачності (*due diligence*), що має значення для встановлення суб'єктивного елементу.

Важливу роль у подальшому розвитку практики може відіграти Офіс Прокурора Міжнародного кримінального суду, який готує нову політику щодо посилення відповідальності за екологічні злочини. Такий документ здатний конкретизувати підходи до доведення як об'єктивних, так і суб'єктивних елементів складу злочину, а також визначити пріоритетність розслідування екологічно значущих діянь [7].

Окрім цього, перспективним напрямом є уточнення змісту принципу пропорційності, закріпленого у статті 8(2)(b)(iv), шляхом більш чіткого визначення поняття «конкретна та безпосередня військова перевага». З позицій системного тлумачення міжнародного гуманітарного права така перевага не може оцінюватися ізольовано від довгострокових та кумулятивних екологічних наслідків. Врахування сучасних наукових даних про кліматичні ризики, деградацію екосистем та транскордонний характер екологічної шкоди дозволяє стверджувати, що пропорційність повинна оцінюватися не лише в короткостроковій військовій перспективі, а й у ширшому контексті міжнародної екологічної безпеки. Такий підхід сприяв би посиленню ефективності існуючого правового механізму без необхідності негайного внесення змін до тексту Римського статуту.

Висновки. Забезпечення реальної відповідальності за шкоду довкіллю, заподіяну в умовах збройного конфлікту, потребує послідовного зміцнення міжнародно-правових механізмів, спрямованих на кримінальне переслідування відповідних діянь. Особливої актуальності це набуває з огляду на масштабні та часто незворотні екологічні наслідки сучасних воєн, які виходять за межі безпосередньої зони бойових дій і впливають на регіональну та глобальну екологічну безпеку. Підвищення ефективності притягнення винних до відповідальності можливе як шляхом більш розширеного й системного тлумачення чинних норм міжнародного гуманітарного та кримінального права, так і через внесення змін до Римського статуту з метою уточнення або розширення складів відповідних злочинів. Обидва підходи, а саме еволюційний (інтерпрета-

ційний) та реформаторський (нормотворчий), не є взаємовиключними, а можуть функціонувати паралельно, взаємодоповнюючи один одного. Реалізація таких кроків сприятиме формуванню більш дієвого механізму міжнародної кримінальної відповідальності за екологічні злочини та забезпечить належний рівень охорони довкілля в умовах сучасних збройних конфліктів, де екологічний вимір воєнних дій набуває дедалі більшого значення.

Література

1. Bothe M., Bruch C., Diamond J., Jensen D. International law protecting the environment during armed conflict: Gaps and opportunities. *International Review of the Red Cross*. 2010. Vol. 92, No. 879. P. 569–592.

2. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques: UN Convention of 10.12.1976. 1108 U.N.T.S. 151.

3. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. *Official Journal of the European Union*. 2024. URL: eur-lex.europa.eu (дата звернення: 30.03.2024).

4. Geneva Conventions of 12 August 1949, and Additional Protocol I relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts of 08.06.1977. 1125 U.N.T.S. 3.

5. Gillett M. The crime of ecocide and the International Criminal Court. *Journal of International Criminal Justice*. 2022. Vol. 20, Iss. 3. P. 573–602.

6. Commentary and core text: Ecocide law – A proposed definition. *Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide*. Stop Ecocide International. 2021. URL: <https://www.stopecocide.earth> (дата звернення: 30.03.2024).

7. Policy on environmental crimes and accountability. *International Criminal Court, Office of the Prosecutor*. 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int> (дата звернення: 30.03.2024).

8. Rome Statute of the International Criminal Court: UN Statute of 17.07.1998. 2187 U.N.T.S. 90.

9. Schmitt M. N. Green war: An assessment of the environmental law of armed conflict. *Yale Journal of International Law*. 2017. Vol. 42, Iss. 1. P. 1–51.

10. Vanuatu, Fiji and Samoa formally propose ecocide amendment to the Rome Statute. *Stop Ecocide International*. 09.09.2024. URL: <https://www.stopecocide.earth> (дата звернення: 30.03.2024).

11. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.03.2024).

References

1. Bothe M., Bruch C., Diamond J., Jensen D. International law protecting the environment during armed conflict: Gaps and opportunities. *International Review of the Red Cross*. 2010. Vol. 92, No. 879. P. 569–592.

2. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques: UN Convention of 10.12.1976. 1108 U.N.T.S. 151.

3. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. *Official Journal of the European Union*. 2024. URL: eur-lex.europa.eu (дата звернення: 30.03.2024).

4. Geneva Conventions of 12 August 1949, and Additional Protocol I relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts of 08.06.1977. 1125 U.N.T.S. 3.

5. Gillett M. The crime of ecocide and the International Criminal Court. *Journal of International Criminal Justice*. 2022. Vol. 20, Iss. 3. P. 573–602.

6. Commentary and core text: Ecocide law – A proposed definition. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide. *Stop Ecocide International*. 2021. URL: <https://www.stopecocide.earth> (дата звернення: 30.03.2024).

7. Policy on environmental crimes and accountability. International Criminal Court, Office of the Prosecutor. 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int> (дата звернення: 30.03.2024).

8. Rome Statute of the International Criminal Court: UN Statute of 17.07.1998. 2187 U.N.T.S. 90.

9. Schmitt M.N. Green war: An assessment of the environmental law of armed conflict. *Yale Journal of International Law*. 2017. Vol. 42, Iss. 1. P. 1–51.

10. Vanuatu, Fiji and Samoa formally propose ecocide amendment to the Rome Statute. *Stop Ecocide International*. 09.09.2024. URL: <https://www.stopecocide.earth> (дата звернення: 30.03.2024).

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III. Ofitsiynyi veb-portal parlamentu Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 30.03.2024).

Ilkin Nurullayev

**PROTECTION OF ENVIRONMENT DURING ARMED CONFLICTS
IN INTERNATIONAL LAW: QUALIFICATION OF DAMAGE
AND RESPONSIBILITY**

State University «Kyiv Aviation Institute»
Liubomyr Huzar Avenue, 1, 03058, Kyiv, Ukraine
E-mail: nurullaev@ukr.net

***Aim of the article:** the article is devoted to a comprehensive study of international legal mechanisms for environmental protection during armed conflicts and to the issues of international criminal responsibility for environmental damage. The relevance of the topic is determined by the large-scale and long-term environmental consequences of modern wars, in particular the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which is accompanied by the destruction of ecosystems, pollution of natural resources, and the creation of risks to environmental security at both regional and global levels. **Methods:** the methodological basis of the study consists of a combination of general scientific and specialised legal methods, the application of which has enabled a comprehensive analysis of international legal mechanisms for the protection of the environment during armed conflicts: the dialectical method, the formal-legal (dogmatic) method were used to analyse the content of international legal norms, in particular the provisions of Additional Protocol I to the Geneva Conventions, the Rome Statute of the International Criminal Court and the ENMOD Convention, as well as to establish the legal elements of a war crime involving damage to the environment. **Results:** the study further explores contemporary international initiatives aimed at criminalizing ecocide as a potential standalone international crime and assesses their significance for expanding the scope of international responsibility for large-scale environmental destruction beyond the context of armed conflict. It substantiates the possibility of enhancing the effectiveness of existing mechanisms through a more inclusive and systematic interpretation of current norms of international humanitarian and international criminal law, taking into account modern scientific knowledge of ecological processes and the cumulative nature of environmental harm. **Discussion:** the article concludes that it is necessary to strengthen international legal instruments for ensuring responsibility and securing compensation for environmental damage caused by armed aggression, which is essential for environmental restoration and for reinforcing the preventive function of international law.*

***Key words:** International Law; Responsibility; United Nations; International Security; Environmental Damage; Wrongful Conduct; War Crimes; Ecocide.*

Стаття надійшла до редакції 18.12.2025